

Stednavne fanget i ideologisk konflikt – et eksempel fra Normandiet

Peder Gammeltoft

Abstract

This article examines Scandinavian-origin place names in Normandy, France, and their ideological context. The argues that recent French scholarship has downplayed Scandinavian influence in the region, partly to counter far-right nationalist use of Viking heritage. To challenge this minimization, the article presents research on Scandinavian place names in Normandy, based on the Dictionnaire Topographique de la France, estimating 1,300–1,500 such names, or roughly 2% of all names in the area. Among names first recorded before 1600, Scandinavian names represent about 4%, suggesting significant Norse influence between 900 and 1020 AD.

The study disputes claims that there were only a few hundred Scandinavian settlers, suggesting instead a large Scandinavian-speaking community that left a noticeable linguistic legacy. These place names are spread across Normandy, though they are scarce in southern Orne. Common Norse elements include *-toft* (homestead), *-bæk* (stream), *-lund* (grove), *-holm* (islet), and *-bod* (booth or dwelling). The article also emphasizes that Scandinavian-origin place names are generally recorded earlier than average in Normandy, countering arguments that they are late additions. This pattern implies that many new place names in Normandy during the 10th and early 11th centuries were Scandinavian. While the Scandinavian influence was intense during its brief period, the study shows that this impact was more extensive than recent scholarship suggests.

Further exploration of these place names offers valuable insights into cultural exchange between Scandinavians and the local population during this formative period. Given the limited archeological evidence and scarce historical sources on daily life in early medieval Normandy, place names provide key evidence of Scandinavian settlement patterns and social integration. Detailed studies of individual place names, using modern onomastic methods, are still needed to fully grasp the Scandinavian influence on Normandy's linguistic and cultural landscape.

Keywords:

contact onomastics; ideological conflict; academic conflict avoidance; place names; Normandy

Nøgleord:

kontaktonomastik; ideologisk konflikt; akademisk konfliktskyhed; stednavne; Normandiet

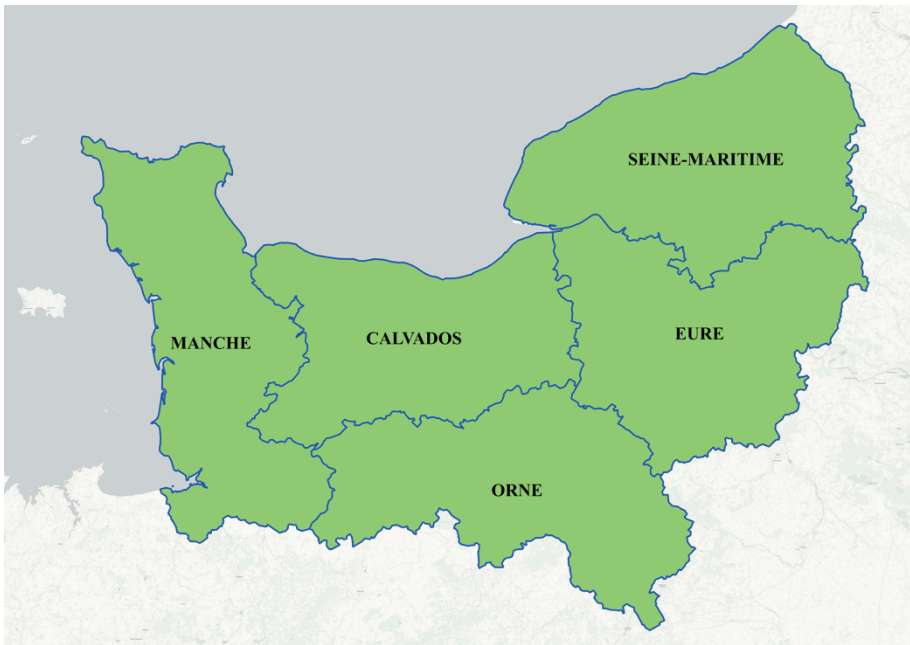
1. Indledning

Vi har hver især vores opfattelse af verden og hvert sted vi kender til – eller har hørt om – associerer vi i forhold til vores viden og verdensopfattelse. Derfor vil steder være farvet af hvad vi ved om et sted, eller har oplevet der. Så når jeg tænker på København, tænker jeg stadig på det som mit hjem, selv om det er flere år siden jeg boede der sidst, og ikke engang er født eller opvokset der. Men mine 20 år i byen har givet mig en dyb forståelse for den og givet mig en hjemhørighed med København. Jeg ser derfor positivt på stedet København. Tænker jeg på Oslo, derimod, så er det for mig et overtrafikeret sted og et alt for koldt sted at være om vinteren. Mit syn på Oslo er derfor ikke synderligt positivt. Andre vil se anderledes på det og mange vil være direkte uenige i mit syn på de to hovedstæder, det afhænger helt af oplevet og tilegnet viden om de to byer – og mængden af individuel identitet bundet op mod hver især København og Oslo.

Det er derfor ikke svært at forstå at stednavne kan blive omdrejningspunktet i konflikter. Alene den følelses- og identitetsmæssige tilknytning til et sted overføres automatisk til selve stednavnet. Som navneforsker ser man – alt efter forskningsfelt, naturligvis – ud over dette og arbejder med navnene hver især som de sproglige vidnesbyrd de er. Men hvad sker så når ideologi blandes ind i diskursen? Hvordan agerer vi da som navneforskere? Det er naturligvis også individuelt, men der er en tendens til at undgå det som går imod det man kan kalde *gængs opfattelse* – eller lidt finere, som er *comme-il-faut*. Og med dette går jeg direkte til Normandiet i det nordlige Frankrig (jf. figur 1), hvor vi skal se på hvordan ideologi har udformet både navneforskningen som disciplin og hvordan man italesætter et forskningsemne.

2. Stednavne fanget i en strid

For de fleste navneforskere her i Norden, er viden om normanniske stednavne nok relativt lille. Men mange vil sikkert vide at der her findes stednavne af skandinavisk oprindelse som følge af bosætning i den sene vikingetid. Og alene af den grund, ser vi nok på området gennem farvede briller allerede da. Men det er vi ikke ene om. Så snart man dykker ned i den noget sparsomme nyere litteratur om Normandiets skandinaviske stednavne og den skandinaviske periode, bliver man ofte mødt med udtalelser som denne om at den skandinaviske bosættelse bør blive:

Figur 1. Kort over regionen Normandiet visende udstrækningen af de forskellige departementer, Seine-Maritime, Eure, Calvados, Orne og Manche. Kort af Peder Gammeltoft. Skala 1:1,5 mill. CC-BY 4.0.

... débarrassée du mythe identitaire véhiculé par une lignée de savants acquis aux penchants romantiques, mais parfois aussi racistes de l'histoire régionale. (Carpentier & Marcigny 2015 s. 39)

... befriet fra den identitetsmyte, der blev formidlet af en række lærde, som var tilhængere af regionalhistoriens romantiske, men sommetider også racistiske tendenser. [min oversættelse]

Sætningen er fra en artikel af to franske arkæologer, Vincent Carpentier og Cyril Marcigny, der faktisk mener at man skal efterfølge fortidens spor gennem tværfaglighed og i international kontekst. Men tydeligvis anser de ikke den skandinaviske indflydelse for at være noget særligt og tværfagligt set ser de det skandinaviske indslag som værende meget småt. Som Vincent Carpentier (2014 s. 212) selv kort tid senere skriver:

Assurément, la quête en Normandie d'une ethnicité nordique clairement différenciée ne peut-elle déboucher que sur une impasse car elle n'est pas historiquement fondée, mais elle trouve en revanche une assise idéologique dans les dérives racistes et ultranationalistes de l'ère contemporaine.

[Det er] ganske vist at søgen i Normandiet efter en klart differentieret nordisk etnicitet kun kan føre til en blindgyde, for den er ikke historisk funderet, men

finder et ideologisk fundament i samtidens racistiske og ultranationalistiske udskejelser. [min oversættelse]

Ganske vist er stednavne historisk set blevet brugt til at fremme en national agenda, gerne indenfor standardisering og for at definere et 'nationalt' særpræg. Og den indbyggede fare som er i alle sproglige udtryk, er at de kan bruges og manipuleres til at udvikle et 'særtræk' der er helt specielt for en nation – og hermed kan historiske epoker, fremmedsproglige indslag samt etniske og nationale minoriteter let og elegant kalkes over og sendes ind i glemslen. Men der synes at være noget andet gemt i disse udsagn, og man må stille spørgsmålet: *hvad er formålet med at udtrykke sig sådan, og mod hvem er udsagnene rettet?*

Der synes at være tre slags modtagere til dette budskab: lokale 'romantiserende og regionalistiske' normannere, academia og fortalere for den franske enhedsforståelse. For de første, de misledte normannere, gælder det at mane i jorden at der nogensinde var noget skandinavisk særpræg, for academia gælder det at skrive sig ind i en minimalistisk 'ikke noget værd at tale om, rigtig'-diskurs og for enhedsforståelsen skyld, skal alle randfænomener i Frankrig ses som noget 'ikke-fransk' uden eksplicit at sige det. Carpentier uddyber i en artikel fra 2017 at stednavne ganske vist viser til skandinavisk eller anglo-skandinavisk migration (Carpentier 2017 s. 259), men at den indskrænker sig til at

seules quelques centaines de migrants scandinaves, peut-être un ou deux milliers au plus, se sont vraisemblablement établis dans la Basse-Seine entre la fin du ixe et le cours du xe siècle. (ibid. 2017 s. 260)

sandsynligvis kun et par hundrede skandinaviske migranter, måske højst et eller to tusinde, har etableret sig i Øvre Seine mellem slutningen af det 9. og i løbet af det 10. århundrede. [min oversættelse]

Når man tænker på at der er mindst 900 stednavne af skandinavisk oprindelse alene i de nuværende departementer Seine-Maritime og Eure (som dækker Øvre Seine) (jf. figur 1 moderne departementer og figur 2 historiske erobringer). Dette ville så betyde at, hvis der blot var et par hundrede bosættere, så skulle hver bosætter i så fald skulle overtaget og navngivet mellem en og fem bebyggelser! Tydeligvis er realismen helt forsvundet fra diskursen om skandinavisk indflydelse og bosættelse. Hvordan er det gået så vidt?

Ovennævnte udsagn skal nok ikke ses som eksempler på bevidst manipulation, men de skal derimod ses som et akademisk forsøg på at modstå de ultranationalistiske og racistiske strømninger som Frankrig har oplevet de seneste

år. I Normandiet har vikinger været taget til indtægt for en særegen normannisk mennesketype og kultur, der var forskellig fra den centralfranske, som ofte udstillet i højrenationale tidsskrifter som *Viking* og *Heimdal*. Og desværre er stednavne også blevet brugt og misbrugt i denne diskurs, og særlig kendt er det såkaldte *Vikland*-kort fra Heimdal, nr. 36, over Cotentin-halvøen, den nordvestligste del af Normandiet. En konsekvens af dette har været at vikingetiden i den akademiske diskurs er blevet 'dømt ude'. I følge franske forskere var den skandinaviske indflydelse på normannisk og fransk kultur ikke reel, men derimod et romantiseret og nationalistisk fatamorgana. Men selv de største nedtalere af den skandinaviske indflydelse kommer ikke uden om at både stednavne og de fåtallige materielle vidnesbyrd, altså arkæologiske fund, beviser indflydelsen – den ses bare ikke som værende af nogen betydning. Og at tale den skandinaviske indflydelse ned er blevet et kendetegn i normannisk og fransk navneforskning, om 'bevisbyrden' så er reel eller ej, er ligegyldigt:

Certes un nom comme la Dingouville indique que le lieu a appartenu à un famille Ingouf, dont le nom er hérité d'un probable ancêtre scandinave Ingulf, mai cela ne représente aucun intérêt quant à un éventuelle zone d'implantation des Vikings en Normandie. (Lainé 2017 s. 189)

Et navn som Dingouville indikerer bestemt, at stedet tilhørte en familie Ingouf, hvis navn er arvet fra en sandsynlig skandinavisk stamfader Ingulf, men dette repræsenterer ikke nogen interesse for et muligt bosættelsesområde for vikingerne i Normandiet. [min oversættelse]

Stéphane Lainé har helt ret i at eksemplet ovenfor ikke er et bevis på skandinavisk indflydelse. For det første er navnet sammensat med *-villerie*, en diminutivform af *-ville* 'landsby, gods', hvilket formelt set ikke gør den til en skandinavisk navnedannelse. Og for det andet er der tale om en diminutivform af et oprindeligt **Ingouville*. Vi har altså at gøre med en fransk navnedannelse til en oprindelig fransk navnedannelse. Det eneste der gør dette navn en smule interessant fra et skandinavisk perspektiv, er at forleddet ultimativt går tilbage til et Skandinavisk mandsnavn *Ingolfr*, m., der indgik som et slægtsnavn i fransk. Alligevel bruger Lainé det som et eksempel på at den skandinaviske indflydelse ikke er af reel betydning, hvilket er en fejlslutning af nogenlunde samme dimension som at påstå at *Dingouville* er et skandinavisk stednavn.

Men problemet sætter streg under den overfokusering på stednavne af typen *skandinavisk personavn + ville* som stednavnediskursen i Normandiet har båret præg af siden Jean Adigard des Gautries monumentale værk *Les Noms de Personnes Scandinave en Normandie 911 à 1066* (1954). Adigard des Gautries viste i dette værk at mængden af personnavne af skandinavisk ophav var signifikant. Men siden en stor del af disse var sammensat med hovedled af fransk

oprindelse, i hovedsagen *-ville*, har forskere generelt ukritisk set *ville*-stednavne med skandinavisk personnavn som forled som værende skandinaviske. Men det er de formelt set ikke – i alt fald ikke fra et kontakt-onomastisk synspunkt. Her anses stednavnedannelser generelt for at være ensproglige (Ziliacus 1980 s. 320; Naert 1995 s. 58 f.). Overført på et historisk materiale, betyder det, at for at være formelt skandinaviske dannelser, skal de bestå af hovedled og et beskriverled af skandinavisk ophav (jf. Sandnes 2003 s. 91 f.). Det betyder, at hvis man har et personnavn af ikke-skandinavisk oprindelse sammensat med et skandinavisk hovedled, så er der højst sandsynlig tale om en skandinavisk dannelse sammensat med et indlån, igen en ensproglig dannelse. En 'undtagelse' til dette, kan forekomme, hvis der i en senere normannisk-fransk dannelse, er brugt et indlånt skandinavisk navneled som hovedled. Men en sådan undtagelse er kun tilsyneladende, da selve navnedannelsen jo så er ensproglig normannisk-fransk.

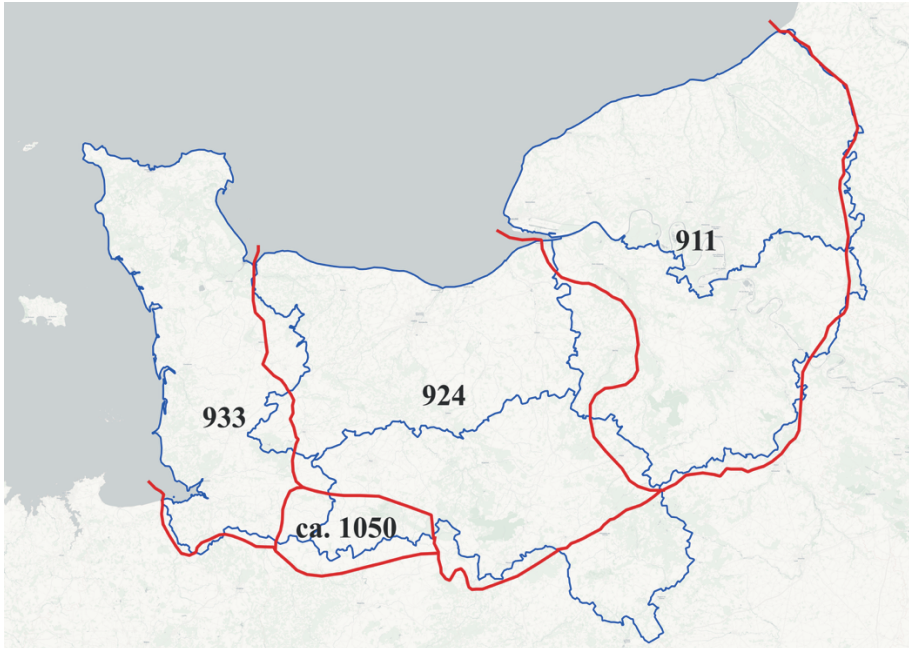
I Normandiet udgør stednavne af skandinavisk ophav samlet set ikke mere end et par procent af stednavnematerialet. Så i det store billede virker det ikke som nogen stor og dyb indflydelse. Alligevel kan de nyeste stednavnestudier udført efter moderne onomastiske principper tilvejebringe et mere nuanceret billede af perioden. Spørgsmålet er blot, hvordan får man 'frikendt' stednavneforskningen og bragt den ind i diskursen igen? I det følgende gives nogle eksempler på hvordan man kan reaktivere en forskningsdisciplin der uden skyld er blevet fanget i en ideologisk krig.

3. Stednavneforskning i Normandiet

Normanniske stednavne er i hovedsagen af et gallo-romansk ophav med et betydeligt frankisk og saksisk indslag. I det overordnede billede udgør stednavne af skandinavisk oprindelse ikke et stort indslag, og forekommer jævnt spredt ud over hele det nordlige Normandiet, med undtagelse af det vestlige Seine-Maritime, hvor der indslaget er betydeligt. Sproglig set er den normanniske dialekt af samme romanske oprindelse som fransk, men har traditionelt set bestemte lydlige træk der skyldes den vestgermanske indflydelse. Flertallet af disse træk er dog ikke længere gennemgående i normannisk og dialekten ligger i dag ikke langt fra standard langue-d'oïl-fransk.

Normannisk stednavneforskning står, overordnet set, ikke særlig stærkt. Der findes ikke noget samleværk over normanniske stednavne, kun enkelte oversigtsværker. Dertil virker faget noget pick-'n-mix-agtigt, hvor man uden problemer danner stednavnetolkninger af ord af forskelligt sprogligt ophav uden

at reflektere over hvad dannelsessproget har været. Når det specifikt gælder udforskningen af skandinaviske stednavne, er der yderligere den komplikation at fransk og skandinavisk lydligt og morfologisk set ligger langt fra hinanden – derfor er det ganske svært at tolke stednavne, hvis de ikke har meget tidlige belæg. Så derfor må man ofte ty til paralleltolkninger, hvor man må antage at senere ens udseende stednavne har samme ophav. Dette øger naturligvis usikkerheden i både tolkningen og for om vi har at gøre med en skandinavisk dannelse eller om det kan være et overført navn.

Figur 2. Kort over Normandiet visende hvornår de forskellige dele af regionen blev erobret af hertugen af Normandiet. Rød linje viser grænsen mellem de enkelte erobringsområder og årstallet i hvert område angiver året for den formelle overtagelse. Den underliggende blå linje angiver grænserne for de nuværende normanniske departementer. Erobringerne strakte sig over godt 20 år og gik i vestgående retning fra Seine-Maritime og Eure over Calvados og Orne til Manche. Passais-området fuldendte den normanniske ekspansion omkring 1050. Kort af Peder Gammeltoft. Skala 1:1,5 mill. CC-BY 4.0.

Heldigvis findes der gode, tidlige kilder for de fleste steder i normandiet, men desværre er de færreste tilgængelige endsige dækkende for hele Normandiet. Den nemmeste måde at finde frem til kildeformer, er ved at gå til historisk-topografiske beskrivelser, herunder den nyligt online Dictionnaire topographique de la France – Comprenant les noms de lieux anciens et modernes (DicoTopo). Desværre dækker denne kun tre af Normandiets fem departementer: Seine-

Maritime, Eure og Calvados. Orne og Manche er ikke endnu udgivet i denne serie. Der er også en ret så stor forskel i mængden af både stednavne og antallet af historiske former. Eksempelvis er Seine-Maritime og til dels Calvados meget godt dækket med historiske kildeformer, hvorimod Eure har en noget mere summarisk dækning.

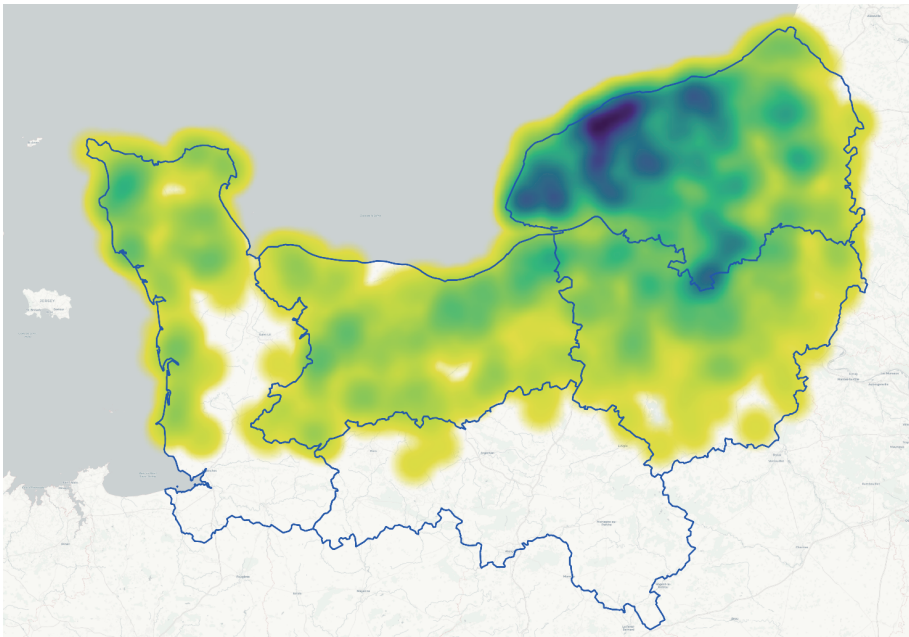
Eftersom der ikke er noget samleværk over normanniske stednavne, findes der heller ikke nogen oversigt over stednavne af skandinavisk ophav – eller anden oprindelse, for den sags skyld. Navnetypestudier er heller ikke særlig hyppige, de mest relevante er Åse Kari Hansens ph.d.-afhandling om navnegruppen *-tuit* (1998) og min oversigt over navnetypen, skandinavisk *toft* i Normandiet (Gammeltoft 2017). Begge studier påpeger det vanskelige i at tolke stednavne med oprindelige skandinaviske elementer, men begge har betydeligt med eksempler på hvad der må være genuine nordiske dannelser samt eksempler på senere normannisk-franske dannelser efter både *toft* og *pveit* blev del af det lokale ordforråd.

3.1 Vejen frem for nyt videnskabelig fokus

Begge studier viser dog vejen frem for den fremtidige udforskning af normanniske stednavne: at indsamle kildeformer og opstille solide teoretiske principper for tolkning af stednavne og metodisk udforske kontaktoponymi for bedre at forstå processerne i den sproglige kontakt mellem de individuelle sprog på forskellige tider. Først da vil vi kunne forstå de til tider 'kaotiske' stednavnebelæg vi ser over tid i materialet. At indsamle et historisk stednavnemateriale er aldrig simpelt – uanset hvor i verden det er. For det første må man vide hvad det moderne stednavnemateriale er og så matche det historiske kildemateriale herimod. For at det kan ske, må man have en grundig indsigt i områdets administrative inddelinger over tid og gerne også vide noget om godsstrukturer og bruge kamerale metoder til at sige mere om navnetypers karakter (jf. Gammeltoft 2017 s. 121). Første skridt er nok at indsamle moderne og nyere stednavne fra nutidige og historiske kort, som fx de eksisterende digitale kortserier fra det nationale IGN – Institut national de l'information géographique et forestière. Disse skal herefter samkøres med historiske belæg fra DicoTopo og andre trykte stednavneværker fra forskellige områder af Normandiet. Det vil i første omgang give et udgangspunkt for videre undersøgelser, (præliminære) tolkninger og videre kildesøgninger. At dette ikke er en helt let øvelse, er klart – der er mange mulige veje man kan gå fejl, både i lokalisering til administrative enheder, kildetilknytning, tolkning gennem skriftbilledet og mulige senere overførte stednavnedannelser.

4. Et dybt dyk ned i stednavnematerialet

For at vise det store potentiale i det normanniske materiale og hvad vi faktisk kan bruge undersøgelser af stednavne af skandinavisk oprindelse til, har jeg foretaget en række præliminære og ganske overordnede undersøgelser af stednavne af skandinavisk, eller mulig skandinavisk ophav. Gennem brug af Dico-Topos database, kan man udtrække næsten 1.180 stednavne der sandsynligvis er skandinaviske dannelser.³⁵ Da materialet kun omfatter tre af fem departementer i Normandiet, vil det samlede tal være noget højere. Medens Orne er ret fattig på mulige skandinaviske stednavne, så synes antallet i Manche at være omtrent på niveau med Calvados, så et estimat på mellem 1.300 til 1.500 stednavne af sandsynligvis skandinaviske stednavne er ikke helt urealistisk, se udbredelseskortene i figur 3. Og her tæller jeg kun de som kan antages at være rene skandinaviske dannelser – de knap 250 normannisk-franske stednavnedannelser på *skandinavisk forled + ville* er ikke medregnet. Dog kan et fåtal af de sammentalte henved 1.500 sikre/sandsynlige skandinaviske stednavne vel være sene normanniske dannelser og overførte stednavne. Kun en grundigere undersøgelse af kildematerialet vil kunne sige dette.

Figur 3. Varmekort over forekomsten af stednavne af skandinavisk ophav eller muligt skandinavisk ophav. Gul farve viser områder med forekomst af lav koncentration, grøn farve områder med medium koncentration. Blåfarven angiver områder med høj koncentration. Kort af Peder Gammeltoft. Skala 1:1,5 mill. CC-BY 4.0.

³⁵ Fordelingen pr. departement er: Seine-Maritime: 810, Eure: 193, Calvados: 173.

3.1 Stednavnelementer af skandinavisk oprindelse som hovedled

Som nævnt har jeg indsamlet næsten 1.180 stednavne indsamlet gennem Dico-Topo. Det skal siges, at disse kun omfatter 18 forskellige hovedled af skandinavisk oprindelse, så der kan være enkelte yderligere stednavne af skandinavisk ophav ved nærmere inspektion. 1.180 stednavne lyder af ganske meget, men hvor stort er dette tal i forhold til det overordnede billede? Det skal vi se på nu.

Hele datasættet fra de tre departementer dækket af DicoTopo, Seine-Maritime, Eure og Calvados omfatter 56.300 stednavneopslag.³⁶ Det vil sige at 2% af hele materialet er skandinaviske dannelser som dækker en bred fane af stednavnelementer der angiver bebyggelse, naturlokaliteter og kulturlokaliteter:

- primære bebyggelsesnavnelementer: *bod, by, gård, toft, torp, tved*
- primære naturnavnelementer: *bæk, dal, flod, holm, høj, land, lund, vig*
- primære kulturnavnelementer: *dige, have, løkke*

Antalsmæssigt fordeler de sig således på de enkelte navnetyper på denne måde:

Hovedled	Antal	(omtalt før 1600)
• bod	95	(43)
• by	16	(4)
• bæk	137	(72)
• dal	43	(26)
• dige	14	(5)
• flod	13	(8)
• gård	46	(27)
• have	11	(7)
• holm	99	(34)
• høj	31	(15)
• land	62	(23)
• land/lund?	5	(5)
• lund	125	(96)
• løkke	1	(1)

³⁶ Den samlede fordeling pr departement er: Seine-Maritime: 30.130, Eure: 11.081, Calvados: 15.088.

• toft	400	(267)
• torp	8	(7)
• tved	69	(40)
• vig	2	(1)
Total	1176	(682)

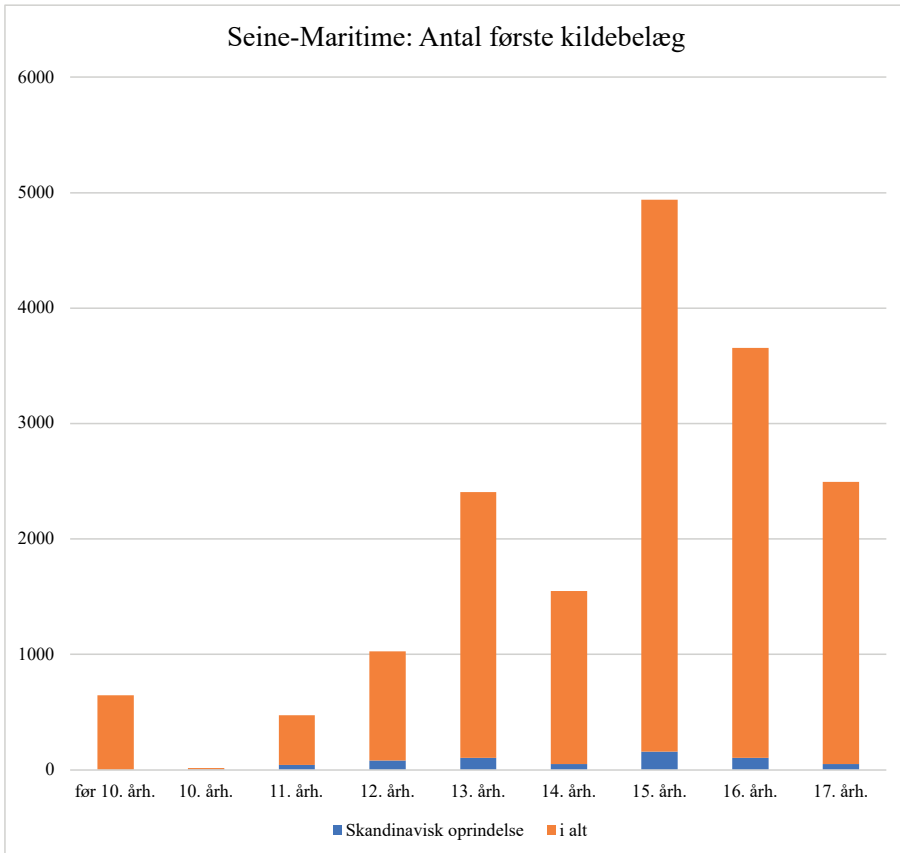
Af disse er de primære bebyggelsesnavnelementer de hyppigste med 634 eksempler i alt, fulgt af primære naturnavnelementer med 517 i alt. De primære kulturnavnelementer er langt de færreste med blot 26 i alt. Det hyppigste hovedledselement er *toft* – med 400 eksempler! Derefter er *bæk*, *lund*, *holm* og *bod* de hyppigste elementer med henholdsvis 137, 125, 99 og 95 eksempler. Disse fem navneled udgør henved 73% af alle de skandinaviske navne – og for de eksempler som er omtalt før 1600 er tallet en smule højere med 75% af navnene.

Hvis vi dykker længere ned i stednavnematerialet fra Seine-Maritime, Eure og Calvados, ser vi at af de 56.300 stednavne, er der kun 18.500 stednavneopslag med kildeformer fra før 1600 – altså kun en tredjedel af alle stednavne. Ikke mindre end godt 680 af disse er af skandinavisk ophav, altså 4% af det samlede materiale. Så stednavne af skandinavisk eller sandsynlig skandinavisk oprindelse er generelt tidligt omtalt – det tyder på at vi rent faktisk har at gøre med genuine skandinaviske dannelser.

Der er ikke bevis for at skandinavisk blev talt særlig længe i Normandiet – tvært imod ser det ud til at de skandinaviske bosættere hellere end gerne gik over til at anvende det lokale sprog i den daglige kommunikation. Da den skandinaviske overtagelse af Normandiet i det stor hele var klaret på ca. en menneskealder fra begyndelsen af 900-tallet til 933, og sprogskiftet ser ud til at have været komplet kort efter år 1000, er vinduet for rene skandinaviske dannelser i Normandiet ikke mere end henved 100 år, måske lidt mere om vi forventer at der var bosætning i årene med permanent tilstedeværelse inden nedre Seine (omtrent det som er Seine-Maritime i dag) blev givet til Rollo af den franske konge som garanti for at Paris ikke blev angrebet fra søsiden.

Ganske vist kan man ikke antage at antallet af stednavnedannelser er lineært stigende over tid – der vil være perioder med kraftig fremgang og tider med tilbagegang, men om vi antager at de førømtalte 18.500 stednavne belagt i DicoTopo før 1600 er nogenlunde ligeligt fordelt, vil de 680 stednavne af skandinavisk oprindelse over 100 år faktisk udgøre 57% af alle nye navnelokaliteter der statistisk set skulle blive anlagt. Og antager vi at de resterende stednavne

som ikke er belagt før 1600 også er skandinaviske dannelser, og inkluderer dem i beregningen, så lander vi 107% – altså flere navne end gennemsnitlig dannet per hundrede år! Set i dette lys, er det umuligt ikke at argumentere for at indflydelsen var betydelig mens den stod på – den var bare, sproglig set, kortfattet på grund af forskellige og komplekse sociokulturelle forhold.

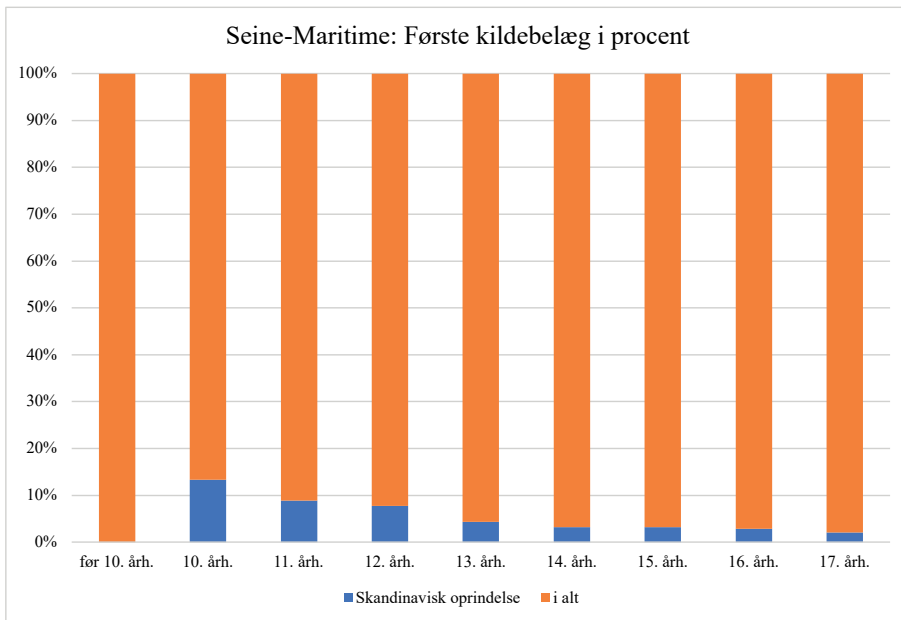

Figur 4. Søjlediagram over den faktiske fordeling af første kildebelæg pr. århundrede for stednavne i Seine-Maritime. Hver søjle viser alle forekomster pr. århundrede af stednavne med førstebelæg. Den blå søjlefarve viser antallet af stednavne af skandinavisk oprindelse. Den orange søjlefarve repræsenterer de resterende stednavne, i hovedsagen af gallo-romansk og til dels frankisk og saksisk ophav. Diagrammet viser den faktiske repræsentativitet af kildeformer for stednavne af skandinavisk ophav i forhold til totalen. Illustration af Peder Gammeltoft, CC-BY 4.0.

4.2 Er der tale om genuine skandinaviske dannelser?

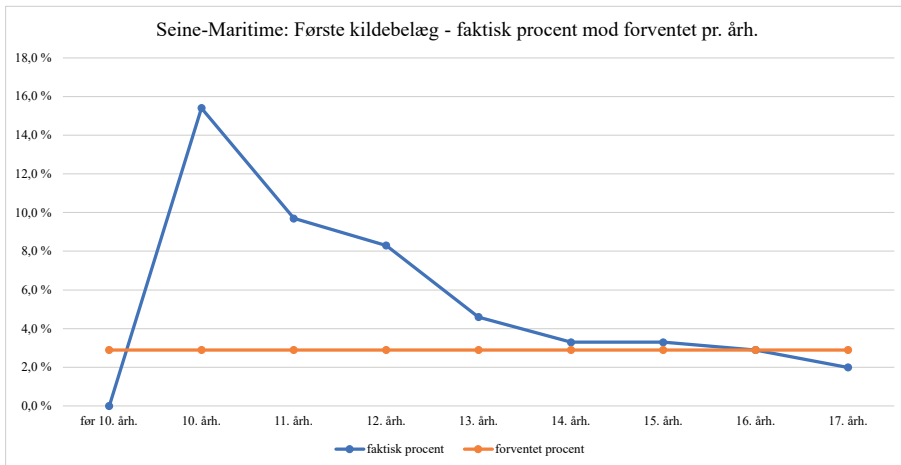
Et af angrebepunkterne som man bliver konfronteret med i diskursen om stednavne af skandinavisk oprindelse i Normandiet, er at de er sent belagt og derfor

må være sene hybride dannelser. Problemet med dette, er at kontakt-onomastikken klart har vist at der ikke forekommer hybride dannelser – man mixer ikke bare sprog for at danne et stednavn. Det man derimod gør, er at bruge det ordforråd man har til rådighed i dannelsessproget (eller snarere i ens onomastikon, jf. Nicolaisen 1978 s. 46–47) til at danne et navn (Sandnes 2003 s. 89 f.). Det kan så være både hjemlige ord og ord indlånt som følge af interferens med et andet sprog (Weinreich 1953). Om man finder et stednavn der helt tydeligt har for eksempel et fransk beskriverled og et skandinavisk hovedled, så er der kontakt-onomastisk set tre muligheder. Enten er der a) tale om en normannisk-fransk dannelse, hvor et indlånt, oprindeligt skandinavisk ord bruges som hovedled, eller b) omvendt. Altså en skandinavisk dannelse med et beskriverled indlånt fra fransk. Den tredje mulighed c) er at der er tale om et oversættelseslån, hvor et stednavn er blevet delvist oversat fra skandinavisk til fransk i forbindelse med selve sprogovergangen, eller som følge af en senere semantisk gentolkning, som Nicolaisen (1987 s. 9–11) kalder det, af et oprindeligt skandinavisk stednavn efter sprogskiftet skandinavisk > normannisk fransk.

Figur 5. Søjlediagram over den procentvise fordeling af første kildebelæg pr. århundrede for stednavne i Seine-Maritime. Hver søjle viser alle (100%) stednavne med førstebeleg pr. århundrede. Den blå søjlefarve viser den procentvise fordeling af stednavne af skandinavisk oprindelse. Den orange søjlefarve repræsenterer de resterende stednavne. Diagrammet viser at førsteforekomst af kildeformer for stednavne af skandinavisk ophav er procentvis mest frekvente i de første fem århundreder fra bosættelsen fandt sted. Illustration af Peder Gammeltoft, CC-BY 4.0.

Om stednavne af skandinavisk oprindelse skulle være specielt sent belagt, kan man undersøge ved at se på hvordan kildebelæggene fordeler sig over tid. Eftersom Seine-Maritime er bedst belagt, har jeg lavet en lille undersøgelse på hvornår stednavne omtales første gang i dette departement. Som grafen i figur 4 viser, fordeler kildeformer sig meget ujævnt over tid. Der findes ganske tidlige kildebelæg for Normandiet. De allerældste synes at være fra det 2. århundrede fvt.³⁷ Men først fra det 11. århundrede begynder der at komme kildeformer i større antal. Det som grafen viser, er at først fra det 13. århundrede begynder der at komme rigelig med kildeformer, og ca. 2.400 stednavne har første kildebelæg i dette århundrede, og først fra det 15. århundrede begynder førstebeleg for stednavne virkelig at forekomme. Det betyder at kildesituationen ikke er synderlig god – der er nogle meget tidlige kilder, men det er først fra senmiddelalder og endnu senere at kildesituationen bliver god for Normandiet.

Figur 6. Graf visende den procentvise fordeling af første kildebelæg for stednavne af skandinavisk oprindelse pr. århundrede. Den blå kurve viser den faktiske procentvise fordeling. Den orange kurve viser den forventede procentandel pr. århundrede. Grafen viser at stednavne af skandinavisk ophav er overfrekvente fra 10. til 15 århundrede i forhold til det forventede. Illustration af Peder Gammeltoft, CC-BY 4.0.

Ser vi derimod på procentsatserne for det første kildebelæg på hvad som kan regnes for skandinaviske dannelser og sandsynlige skandinaviske dannelser (se figur 5 og 6), ser vi at disse stednavnes første kildebelæg ligger procentuelt højt i forhold til at de blot udgør 2% af alle eksempler i datasættet. Og siden at man gennemsnitligt kun skulle forvente at ca. 2,4% af alle stednavne med

³⁷ Der er i alt 165 stednavne med kildeformer før 11. århundrede. Fordelingen pr. århundrede er følgende: 2. århundrede: 12, 3. årh.: 1, 4. årh.: 2, 5. årh.: 2, 6. årh.: 4, 7. årh.: 22, 8. årh.: 25, 9. årh.: 67, 10. årh.: 30.

et førstebeleg i løbet af et århundrede skulle være af skandinavisk ophav (jf. figur 6) så er det iøjnefaldende at navnene i tidsrummet 10. –13. århundrede ligger ca. 2–6 gange over det forventede. Først i 14. –16. århundrede ligger de sandsynlige skandinaviske dannelser svagt over par eller på par med det forventede. Som helhed må dette tages til udtryk for at stednavne af antaget skandinavisk oprindelse faktisk i overvejende grad også er det.

5. Konklusion og nogle spredte betragtninger

Ja, statistikker er tørre og kedelige, men tal kan nogle gange vise mere end hvad argumenter formår. For det første kan man tilbagevise den ikke-funderede påstand om at stednavne af skandinavisk oprindelse generelt er sene. Det er de ikke, hverken set i forhold til hvornår førstebeleg er fra eller i mængden af førstebeleg pr. århundrede. Her ligger de skandinaviske højere end det forventede gennemsnit – især i århundrederne umiddelbart efter etableringen af Normandiet. Dette må betyde at stednavne af skandinavisk ophav, eller sandsynligt skandinavisk ophav, har haft en prominens i samtiden ud over det sædvanlige. Om der har været et behov for at stadfæste ejerskab og gøre tvivlsomme overtagelser legale, kan man ikke se ud fra overordnede undersøgelser – her må man ind på dokumentniveau og undersøge dette.

Når man ser på densitetskortet over den skandinaviske bosættelse, ser vi at den har forekommet overalt i Normandiet, på nær de sydligste dele, der i hovedsagen udgør departementet Orne (se figur 3). Det bliver ofte anført at den skandinaviske indflydelse kun er nær kysterne – det viser denne distribution ikke – tvært imod virker det faktisk som om den skandinaviske bosættelse i Calvados har en svag prævalens for en mere indlandsbeliggenhed, lidt tilbagetrukket fra kysten. Dette kan enten skyldes at der ikke har været ledig jord ved kysten, eller at man faktisk har anlagt stednavne lidt tilbagetrukket fra kysten, som det var tradition for i Sydsandinavien i samtiden (Jakobsen & Dam 2010). Indlandskoncentrationer af bosætning kan også anes i Manche og i Eure.

Det mest overraskende ved denne hurtige gennemgang af stednavnematerialet i Normandiet, er hvor højt antallet af skandinaviske stednavne faktisk er – omkring 1.300–1.500 stednavne i hele Normandiet, og 1.180 fra de områder af regionen der er dækket af DicoTopo. Selv om de procentmæssigt ikke udgør mere end et par procent af alle regionens stednavne, så er tallet alligevel højt for en indflydelse der ikke strakte sig mere end et århundrede. En påstand om at der højst skulle have været et par hundrede skandinavisk talende bosættere

i den nedre del af Seine-området (altså det der nogenlunde svarer til Seine-Maritime), kan hermed afvises. Siden stednavnes overlevelse afhænger af sprogsamfundets accept af navnet, så har der ikke været tale om enkelte bosættere der gav navn til de steder hvor de selv boede – der har været et levende, skandinavisktalende samfund i Normandiet fra måske 900–1020 der har været stærkt nok til at kunne sætte sine sproglige spor i form af stednavne. At de sproglige spor så ikke er blevet overleveret i form af samme mængde låneord optaget i den lokale normanniske dialekt, kan skyldes mange faktorer – faktorer som vi ikke har oversigt over i dag. Men en af de helt store årsager er sikkert den store lydlige afstand mellem skandinavisk og fransk. En anden er sikkert at det skandinaviske sprog slet og ret ikke eksisterede særlig længe i Normandiet, kun lidt over et århundrede. Hvorfor stednavne er blevet overført i sprogskiftet i højere grad end ordforråd, skyldes sandsynligvis faktorer som ejerskab og deraf tidlig forankring i sprogsamfundet.

I samtiden udgjorde den skandinaviske indflydelse en betydelig påvirkning på det normanniske samfund. Alene antallet af stednavne tyder på at flertallet af nye stednavne fra begyndelsen af det 10. århundrede til det 11. århundrede har været af skandinavisk oprindelse. Hvordan denne indflydelse har været, kan vi kun gisne om, men når vi får undersøgt stednavnene af skandinavisk oprindelse bedre og tolket dem grundigt efter moderne principper, så skal der nok vise sig interessante konklusioner. I mit tidligere studie af stednavne på *-toft* i Normandiet, udgjorde beskriverled der beskrev ting der angik landbrug, dyrkning af jorden, så som jordkvalitet, husdyr og plantevækster, over halvdelen af alle beskriverled (Gammeltoft 2017 s. 119). Og interessant nok var en ikke ubetydelig del relateret enten til frugtdyrkning eller trævækster der kunne bruges til at fremstille våben og arbejdsredskaber med. Så *toft*-bosættelserne synes at have haft et fokus både på produktion af fødevarer og til at kunne forsvare sig. Måske ser vi her det spæde ophav til den omfattende cider- og calvadosproduktion vi ser overalt i Normandiet i dag?

Selv om indflydelsen i samtiden var stor, peger materialet også på at de skandinaviske bosættere hurtigt blev integreret i lokalsamfundet. På samme måde som hertugerne af Normandiet hurtigt blev del af det franske samfund, gik de menige skandinaviske bosættere uproblematisk ind i nye samfunds- og sprogsstrukturer, hvilket både siger noget om de nyankomnes omstillingsparathed og lokalsamfundets accept af de nye borgere. Dette er noget som den akademiske berøringsangst har forhindret i at blive belyst, men jo egentlig er den største årsag til at den skandinaviske indflydelse, herunder stednavnene af skandinavisk oprindelse i Normandiet er så interessante – de kan bringe inspiration til nutiden.

Jeg har med vilje ikke sagt noget særligt om de navnetolkninger som jeg har gjort mig i løbet af indsamlingen af dette materiale. Det skyldes i hovedsagen at kun et fåtal af stednavnene endnu er fuldt tolket på nogenlunde grundig vis. Men jeg har dog bemærket enkelte interessante træk. Enkelte stednavne synes at have et ret så modernistisk præg over sig. For eksempel er Faguillonde nær Dieppe sammensat af elementerne *fager* 'pæn, smuk' og sandsynligvis *lund* 'lille skov'.³⁸ At opkalde et sted efter dets skønhed er generelt anset for at være et træk fra romantismen, en kulturel strømning der opstod godt og vel 700 år senere end navnets dannelse. Dette stednavn alene viser også en sensitiv og opfattende side af skandinaverne, som ikke stemmer overens med den hærgen, vold og plyndring vikingerne ellers har fået ry for. Nej, den skandinaviske indflydelse var mere sammensat og mangefacetteret end både fransk nationalisme og academia har villet se.

Referencer

- Adigard des Gautries, Jean, 1954: Les Noms de Personnes Scandinaves en Normandie 911 à 1066. Uppsala/København: A.-B. Lundequistska bokhanden/Rosekilde and Bagger.
- Carpentier, Vincent, 2014: Du mythe colonisateur à l'histoire environnementale des côtes de la Normandie à l'époque viking. L'exemple de l'estuaire de la Dives (France, Calvados). I: Vers l'Orient et vers l'Occident. Regards croisés sur les dynamiques et les transferts culturels des Vikings à la Rous ancienne. Eastwards and Westwards. Multiple Perspectives on the Dynamics and Cultural Transfers from the Vikings to the Early Rus, red. av Pierre Bauduin & Alexander E. Musin. S. 199–213. Caen: Presses universitaires de Caen.
- 2017: L'immigration scandinave sur le continent au Xe siècle. Un invisible archéologique? I: Archéologie des migrations, red. av Dominique Garcia & Hervé Le Bras. S. 255–266. Paris: La Découverte.
- Carpentier, Vincent & Marcigny, Cyril, 2015: Traces et absence de traces. L'archéologie moderne face au paradoxe de l'implantation des Vikings en Normandie. I: Nordiques 29. S. 25–43.
- DicoTopo = Dictionnaire topographique de la France – Comprenant les noms de lieux anciens et modernes. <https://dicotopo.cths.fr/>
- Gammeltoft, Peder, 2017: The place-name element *toft* in Normandy. I: Scandinavian Names and Naming in the medieval North-Atlantic Area. Proceedings of the 44th Symposium of NORNA in Caen 23–25 April 2014, red. av Gunnstein Akseberg & Inge Særheim. S. 113–159. Uppsala: NORNA-förlaget.
- Hansen, Åse Kari, 1998: Språkkontakt i gammelt koloniområde. En studie av normannerbosetningens stedsnavn, med særlig vekt på navnegruppen *-tuit*. Bergen: Universitetet i Bergen.

³⁸ Det er muligt at Faguillonde i stedet har *-land* som hovedled, jf. kilde ældste kildeformer: *Fagerlanda* 1133 og 1134, men *Fagherlunda* 1155, *Faghelunda* 1189; herefter altid med former på *-lunda/-lunda* eller *-londe*.

- Jakobsen, Johnny Grandjean Gøgsig & Dam, Peder, 2010: Nordvestsjælland kystbebyggelse fra vikingetid til ca. 1700. I: Kystkultur – Fra Nordvestsjælland 2009. S. 11–45. Holbæk: Historisk Samfund for Nordvestsjælland.
- Lainé, Stéphane, 2017: L’onomastique scandinave en Normandie. Mythes et réalités. I: Scandinavian Names and Naming in the medieval North-Atlantic Area. Proceedings of the 44th Symposium of NORNA in Caen 23–25 April 2014, red. av. Gunnstein Akselberg & Inge Særheim. S. 171–196. Uppsala: NORNA-förlaget.
- Naert, Aino, 1995: Ortnamn i språkkontakt. Metoddiskussion med utgångspunkt i ortnamnsskicket i ett finsk-svenskt kontaktområde. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Nicolaisen, Wilhelm Fritz Hermann, 1978: Are there connotative names? I: Names. A journal of onomastics 26. S. 40–47.
- 1987: Semantic causes of structural changes in place-names. I: Nionde nordiska namnforskarkongressen. Lund 4–8 augusti 1985, red. av Göran Hallberg, Stig Isaksson & Bengt Pamp. S. 9–19. Uppsala: NORNA-förlaget.
- Sandnes, Berit, 2003: Fra Starfjall til Starling Hill. Dannelselse og utvikling av norrøne stedsnavn på Orknøyene. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/242760>
- Weinreich, Uriel, 1953: Languages in contact. Findings and problems. The Hague: Mouton.
- Zilliacus, Kurt, 1980: Ortnamnsförråden vid språkgränsen i Finland. Presentation av ett forskningsprojekt. I: Ortnamn och språkkontakt. Handlingar från NORNA:s sjätte symposium i Uppsala 5–7 maj 1978, red. av Thorsten Anderson, Eva Brylla & Allan Rostvik. S. 317–349. Uppsala: NORNA-förlaget.